

Politička znanost i demokracija

Izvorni znanstveni rad

UDK 32.01 + 321.7

Politička znanost — (za)govor demokracije

Jovan Mirić

Fakultet političkih nauka u Zagrebu

Sažetak

Politički fenomen ima, povijesnim iskustvom verificirano, središnje mjesto u društvenoj egzistenciji. Trojaka je involviranost političke znanosti u realitet: 1) uvjetima njezina konstituiranja koji su društveno određeni, 2) kategorije političke znanosti usmjerene su prema političkom realitetu, i 3) rezultati političke znanosti utječu na društvene i političke procese.

Temeljni predmet političke znanosti jest narod, a to znači da je njezina funkcija obrazovanje za demokraciju. Posebno je pitanje primjerenosti kategorijalnog instrumentarija političke znanosti za razumijevanje i analizu političkih sistema i političkih procesa u suvremenom socijalizmu.

Politička teorija i politička znanost »najstarije« su u korpusu društvenih znanosti. Pojam teorije izvorno je značio *političku teoriju*. U svome antičkom ishodištu teorija je označavala najviši oblik ljudskog života, *bios theoreticos*. Isticanje »genetskog prioriteta« političke teorije nije motivirano profesionalnom pristranošću ili eventualnim kompleksima inferiornosti što ih mogu pobuditi opetovana pitanja: postoji li, je li moguća i kako je moguća politička znanost? Ovo vraćanje iskonu političke teorije samo hoće istaći transepohalni karakter političkog fenomena, ali i uvijek obnavljanu težnju *homo politicusa* da pronađe najbolji poredak, politički oblik koji najviše odgovara ljudskoj prirodi, bilo da tu prirodu razumijemo kao datu ili društveno-povijesno proizvedenu.

Povijesno je iskustvo uvjerljivo potvrdilo tezu da politički fenomen nije tek »dodatak« ili nužno zlo našega zajedničkog opstanka, nego je oduvijek zauzimao — a danas možda više nego ikada — središnje mjesto u našoj društvenoj egzistenciji, bilo da politiku mislimo kao instrument ili bit same zajednice. Od Epikurova individualizma (»živi skriveno, sam za sebe«), preko iznuđenog kolektivizma, do nekih suvremenih teorija o »bijegu u privatnost« kao utočište ljudske slobode, traje i ljudska drama *homo politicusa*. To višemi-

lenijsko traganje za »najboljim poretkom« svjedoči o bitnoj vezi politike i ljudske zajednice. Stoga spoznaja i osvještavanje političkoga nije samo teorijsko pitanje nego ima i svoju trajnu političku aktualnost.

Politička je znanost znanost političkog aktualiteta. Da bi, međutim, ona mogla razumijevati i istraživati suvremene političke fenomene, u njoj se, na produktivan način, moraju susresti ono historijsko, teorijsko i aktualno. Ako se politička znanost hoće razumjeti kao znanost suvremenosti, tada ona, ističe Röhrich, problemu suvremenosti mora prilaziti kao povijesnom problemu. To, naravno, ne znači njezinu okrenutost prošlosti, već, naprotiv, povijesno razumijevanje suvremenosti. Uostalom, suvremenost političke znanosti ne određuje njezino puko egzistiranje u vremenu. Ono »su-vremen« označnica je znanosti, koja je svome (našem) vremenu bitno su-pripadna, koja je, dakle, sa stajališta suvremenosti, društveno-povijesnotvorna. Tako shvaćena, suvremena je politička znanost u trajnom, sistematskom dijalogu s političkom zbiljom koju istražuje, ali je istovremeno i su-konstituira.

Zoon politikon epohe racionalizma, moderne i postmoderne ne slijedi više samo svoju ljudsku prirodu u odabiranju političkih oblika; on preoblikuje samu tu prirodu, polazeći od implicitne pretpostavke da društveni, međuljudski odnosi, pa naravno, i politički odnosi, nisu prirodom dati, nego su društveno proizvedeni, napravljeni. Röhrich, u bitnome, prihvaća i preuzimlje Marxovu tezu da čitava ljudska povijest nije ništa drugo nego proizvođenje čovjeka pomoću ljudskog rada. Ona »jedina znanost« koja, u razlikovanju biti i pojavnosti, otkriva tajnu čovjekova proizvoda — znanost povijesti, jest, u stvari, znanost čovjekove geneze, njegova samoproduženja.

Bez stalnog osvještavanja povijesne dimenzije istraživanih procesa i odnosa, političku teoriju vrebaju trajne opasnosti da se od, makar relativno pouzdanog, vodiča do istine, skrutne u dogmu. Takva »teorija« onda supstituira mišljenje umjesto da ga stimulira. Tako spravljena i dogmatizirana lako postaje sredstvom različitih mistifikacija i manipulacija — dnevna politika koristi je kao alibi i »znanstvenu« legitimaciju svojih proizvoljnosti.

Zanemarivanje ili ignoriranje političke povijesti ili povijesti političkih ideja u poimanju i razumijevanju suvremenih političkih fenomena i procesa ličilo bi na šahista koji hoće doseći visoki rejting bez poznavanja šahovske teorije. Suvišno je kazati da bi takvoga šahista (koliko god on bio talentiran) porazio »trećekategornik«, pa i obični »pacer« koji ima tu »povijesnu«, šahovsku dimenziju. Poznavanje povijesti predmeta istraživanja i njegova konteksta pretpostavka je svake kritičke teorije, a pogotovo kritičke teorije politike. Kažemo »pogotovo« jer su upravo ovdje stalno prisutne zamke ideoloških zamagljivanja i retuširanja, kao i opasnost da »očiglednost« trenutnih empirijskih istina prekrije i kompenzira potrebu za njihovim kritičkim propitivanjem.

Povijesno razumijevanje suvremenosti, međutim, otvara se kao mogućnost samo onome, da parafraziramo Kanta, tko ima smjelosti da se služi vlastitim razumom i tko ni jednu istinu ne drži a priori neupitnom. Politička teorija koja smjera pojmiti i razumjeti cjelinu odnosa i procesa u političkoj zajednici ne može na već »gotovim istinama« i empirijskim detaljima graditi ni svoje iskaze ni nalaze, a kamo li svoj kategorijalni instrumentarij. Ako se

razumije priroda politike — njezina interesna određenost, a nerijetko i iracionalnost — onda je plauzibilna teza da istina politike (oko koje nastoji politička znanost) nije objektivno data kao pozitivna činjenica, već je uvijek društveno, ljudski posredovana. Dakako, to posredovanje nije (samo) *otkrivanje* nego i *oblikovanje*. I to oblikovanje kako na strani objekta, tako i na strani subjekta istraživanja. Onaj tko se upusti u istraživanje fenomena politike uvijek je pred iskušenjima i redukcije i banalizacije istraživane pojave. Ako se prema filozofiji, kako kaže Hegel, iskazuje krajnji prezir, jer se misli da se već unaprijed sve zna, onda je takav prezir, kada je riječ o politici, još evidentniji, gotovo samorazumljiv! Međutim, svakom se istinskom istraživaču političkih pojava, iza evidentnih i transparentnih istina, otkrivaju dublji slojevi, u kojima svjetlucava zrnca istine nisu tako vidljiva. Najlakše je, naravno, skratiti put do istine otčitanjem i registriranjem činjenica. Takvo »skraćivanje puta«, međutim, najčešće je odustajanje od putovanja kroz zamršeni, složeni i proturječni prostor politike. Nevolja je, naime, u tome što nam tzv. činjenice političkoga života same za sebe ne govore puno. Štoviše, njihova nam očiglednost nerijetko priječji put do istine. Činjenice su kao mjesec, ističe K. Negel. One svoje osvjetljenje, a time i značenje dobivaju izvana. Same za sebe činjenice nam ne govore ništa ili nam govore veoma malo. Političke su činjenice najčešće propuštene kroz filtere različitih interesa, strasti, simpatija, zabluda, predrasuda, trauma. Svi ti i različiti drugi momenti čine »prizmatično ogledalo« i naočari promatrača i istraživača političkih činjenica. Nisu ni znanstvenici, kako kaže Cuvillier, Epikurovi bogovi koji žive negdje u međusvjetovima. I kada je okrenut prema »objektivno datom« i spreman da ga nepristrasno istražuje, sa čvrstom nakanom da svoja osobna opredjeljenja i preduvjerenja, poput starog ogrtača, ostavi pred ulazom u taj »sveti hram znanosti«, istraživač ipak »sve svoje sa sobom nosi«. On na istraživane pojave ne može gledati kao na stvari, čak ni iz povijesne retrospektive, a kamo li u živom tkivu socijalnog i političkog organizma, čiji je i sâm svjedok i sudionik. U istraživanju fenomena politike nema ni neutralnog istraživača, ni objektivno datog predmeta istraživanja.

Nedovršenost i zadanost istine politike zahtijeva od istraživača raskrinkavanje empirijskog fenomena koji hoće supstituirati istinu samu. Kao što je, međutim, moguća politička manipulacija koja očiglednost pojavnoga hoće predstaviti kao istinu, tako je također moguće da se manipulira sa »skrivenom biti«. Ali da ne bismo sami zakoračili na teren mistifikacija, treba naglasiti da otkrivanje istine politike nije traganje za nekom transcendentnom biti, nego je to prije svega razotkrivanje proturječja između zbiljskih potreba pojedinca i postojećeg političkog poretka. Spoznaja tih zbiljskih potreba, ističe Röhrich, pretpostavlja stalno otkrivanje i raskrinkavanje ideoloških mehanizama, dakle, kritičko propitivanje svakog etabliranog poretka. Kada politička znanost odustane od takva raskrinkavanja i prihvati kao *svoje* vrijednosti i istine, što ih, po samorazumijevanju, ispostavlja postojeći sistem, ona je skliznula na kolosijek apologije i dezangažmana (»ne-angažirana neznanost«).

Ta kritička distanca političke znanosti spram političkog realiteta ne znači, dakako, njezinu odvojenost i intaktnost. Naprotiv, politička je znanost na

trojak način involvirana u taj realitet: *prvo*, uvjeti njezina konstituiranja su društveno određeni, *drugo*, kategorije političke znanosti usmjerene su prema političkom realitetu i njegovom propitivanju i razumijevanju i, *treće*, rezultati političke znanosti utječu na društvene i političke procese.

Politička znanost ne može pretendirati na neprecizive istine i sigurno znanje. Ali ona mora imati ambiciju da se oslobodi predrasuda i proizvoljnosti i da daje racionalno i što temeljitije objašnjenje istraživanih pojava i problema. Na širokom i neosvijetljenom prostoru između mnijenja, naslućivanja i vjerovanja, s jedne, i istinitog, sigurnog znanja, s druge strane, ima mjesta i potrebe za političkom znanošću kao relativno pouzdanim orijentirima našega znanja i djelovanja.

Kako je, u krajnjoj instanci, određujući supstrat svake politike, a to znači i predmet političke znanosti — *narod*, to i su-konstituiranje vlastitog predmeta znači, u stvari, »odgoj za demokraciju«. Mogli bismo, *grosso modo*, reći da politička znanost i nema važnije zadaće nego što je stalna edukacija i re-educacija za demokraciju. Ako ne prihvatimo svoju puku bačenost u svijet politike, ako hoćemo da se saberemo i da živimo kao samosvjesna bića zajednice, moramo trajno osvještavati i »vježbati« demokraciju. A politička znanost u funkciji spoznavanja i prakticiranja demokracije, da parafraziramo Kanta, jest neka vrsta permanentnog prosvjetiteljstva, to će reći izlaženja čovjeka iz stanja njegove samoskrivljene maloljetnosti i nezrelosti.

Osvještavanje nužnosti demokratizacije političkoga života ne tangira danas samo političku samosvijest i politički subjektivitet pojedinca, nego i njegovu sudbinu. U našem dobu, dobu znanstveno-tehnološke revolucije koja i obećava i prijeti, politička se znanost nalazi pred velikim izazovom i odgovornošću. Do neslučenih razmjera razvijene kompjutorske i informacijske tehnike i tehnologije nose sobom realne mogućnosti — opasnosti sveprisutnosti i totalne kontrole ljudske ličnosti. Imperativ demokratske vladavine i demokratske kontrole vlasti danas se pokazuje sudbonosnijim nego ikada ranije, jer su i odluke nosilaca dominantne političke moći sve sudbonosnije za opstanak pojedinca i zajednice.

Danas više nema nekih insula posebnosti, zatvorenih polisa, država ili sistema, koji bi bili sami sebi dovoljni ili nedodirljivi u odnosu na izvanjsko socijalno i političko okruženje. U tome je »zajedničkom arsenalu« — kosmopolisu toliko znanjem omogućene i opredmećene moći, da je sve teže kontrolirati njezine moguće učinke. To instrumentalno multipliciranje moći kao da se približava nekoj, da tako kažemo, »kvantitativnoj granici« kada se ta ekspanzija volje i moći izokreće u njihovu totalnu instrumentalizaciju — u nezajajljivu volju za moć koja više neće moći kontrolirati vlastite učinke. U takvim uvjetima etički problem biva pretpostavkom svakom bitnom političkom pitanju.

Može li naša spoznaja, a posebno spoznaja političkoga, pomoći smanjivanju ili otklanjanju najgorih posljedica ljudskog djelovanja i stavljanja u pogon goleme moći kojom rukuje? Povijesno nas iskustvo u tome pogledu, nažalost, ne može ohrabriti, jer porast racionaliteta nije pratio (i ne prati) i porast mortaliteta. Ako se već ne možemo suprotstaviti dominirajućem instrumentalnom umu, tim više moramo nastojati, kaže Röhrich, da spoznamo

njegovu bit, motive, oblike, funkcije i moguće učinke. Sve ono što bitno sudređuje našu suvremenu društvenu egzistenciju.

Budućnost se ne ispostavlja kao izvjesnost koju treba dočekati, nego kao nešto što danas treba osigurati umanjivanjem opasnosti straha i neizvjesnosti. Nikada *sadašnje* ponašanje nije tako određivalo kvalitetu, pa i mogućnost sutrašnjeg života. U takvim uvjetima ne može biti nekompetentnih i neodgovornih. Princip aktivne i osviještene odgovornosti implicira pitanje: što se čovjeku može dogoditi ako se *ja* ne zauzmem za *njega*. To Röhrichovo pitanje nadilazi puku altruističku uzajamnost, ono smjera na elementarne pretpostavke čovjekova opstanka! »Etika odgovornosti«, koja je postala egzistencijalnom pretpostavkom, može se iskazati i parafrazom Kantova kategoričkog imperativa: postupaj tako da učinci tvojih djelovanja nisu razorni po buduću mogućnost čovjekova opstanka na zemlji.

U svjetlu novih, impresivnih, obećavajućih i zastrašujućih rezultata i mogućnosti znanstveno-tehnološke i informacijske revolucije, moraju se iznova promisliti i reformulirati temelji i uvjeti čovjekovih prava, kako onih prirodnih, tako i onih društveno stečenih (mada su, naravno, i prirodna čovjekova prava utoliko njegova ukoliko su društveno osigurana). Politička znanost ima kao jednu od svojih bitnih zadaća reformuliranje tih temelja i osvještavanje tih prava. Znanstvenik nije puki istraživač i registrator, koji će »preko dana« biti profesionalac, a »uveče« moralna osoba. Njegova intelektualna i etička pozicija, kaže Röhrich, jedna je od bitnih pretpostavki razumijevanja fenomena politike i posredovanja vlastitih uvida i rezultata. Reflektirajuće povezivanje političke znanosti i etike po našem je sudu, ističe autor, umjesno iz najmanje četiri razloga: a) Iste one osobine koje, po Maxu Weberu, mora imati političar (strast, mjeru i odgovornost) treba da krasi i znanstvenika. Osobito strast za vrijednosti demokracije. b) Nakon nacizma i Aušvica teoretičari i političari ne mogu se (i ne smiju) više baviti politikom a da stalno nemaju pred očima strah i užas, sva ta etička potonuća do infernalnih razina. (Nakon svih tih iracionalizama koji su označili smak čovječanstva i čovječnosti, Adorno će napisati da znanost više nema što reći, ostaje jedino umjetnost u kojoj će odzvanjati sva ta jeza i mrak.) c) Politička teorija ima smisla ne samo kao instrument za praktično djelovanje nego i kao bolje razumijevanje zbilje, kako bismo i »sebe u njoj primjereno situirali«. d) Teoretičari nisu ni proroci ni apostoli. Oni nisu u posjedu istine, ali moraju pomagati da se društvena zbilja učini što je moguće više transparentnom, oni moraju doprinositi »sistematskom društvenom pamćenju« s geslom: traganje za istinom i primicanje istini u plemenitoj i uzajamno tolerantnoj utakmici.

Budućnost se, to je sasvim izvjesno, ispostavlja kao obaveza osviještenog i odgovornog individuuma, kao i moderne politike uopće, bez obzira na njezine različite ideologijske paradigme. To, naravno, ne znači, da u ime budućnosti i opasnosti koja joj prijeti, treba zanemariti kritičko propitivanje (ne)demokratskih pretpostavki postojećeg političkog poretka. Naprotiv, ako smo isticali da naše današnje ponašanje određuje budućnost, onda to upravo znači, ne zabašurivanje današnjega, nego upravo stalno kritičko propitivanje svih njegovih pretpostavki. A tko na takav način ne misli budućnost, ne može je ni imati (Galsworthy).

Zahtjev za kritičkim propitivanjem predmeta istraživanja ne ostavlja neupitnim metode ni kategorijalnu strukturu političke znanosti. U tome smislu možemo se upitati je li kategorijalni instrumentarij Röhrichove knjige *Politika kao znanost* primjeren za analizu i razumijevanje političkih procesa u zemljama koje se nazivaju socijalističkim i korespondira li s onom znanošću («marksističkom», «socijalističkom») koja, po samorazumijevanju, pretendira da bude teorijsko razumijevanje tih procesa. No temeljno je pitanje: što se to (i da li se) u socijalizmu bitno novoga zbiva i što to socijalizam novoga, društveno-povijesno-tvornoga nosi, što potrebuje i nove, primjerene pojmovne označnice. Ako se upitamo (zanemarujući za trenutak svaki empirijski socijalizam) je li socijalizam *radno društvo* — a to bi morao biti, jer ne gradi na nekoj svojoj osnovi, već na temeljima građanskog, kapitalističkog društva — onda on nije moguć bez tržišne samoreprodukcije. Ako se, međutim, političko posredovanje ekonomijskog i socijalnoga samoreproduciranja pervertira u *političko* proizvođenje društvenih odnosa, onda je teško govoriti o socijalizmu (eventualno bi se moglo govoriti o politokratizmu). Ako, dakle, politička intervencija u zakonitost samoreprodukcije postaje zakonitost sama, onda je na djelu novi način proizvođenja — *političkog proizvođenja društva*. U takvom načinu proizvođenja izmijenjena su ne samo metodička mjesta, nego i bit za političku znanost temeljnih kategorija kao što su: društvo, država, partija, javno mnijenje, interes, moć, građanin, demokracija.

Društvenost rada i «društvenost društva» uspostavlja se tržištem — razmjenom vrijednosti. Kao što se proizvođač cipela, sira, traktora, košulja, kompjutera, knjiga, dakle, *konkretnih radova*, posredstvom tržišta pojavljuje kao *jednak* drugom proizvođaču kroz *apstraktni rad* — rad oslobođen svih posebnih svojstava osim jednoga: da je u njemu opredmečen ljudski rad, tako se i konkretni čovjek tek *političkim posredovanjem* pojavljuje kao *građanin* — *slobodan i jednak drugom građaninu*. Ako se demokracija temelji (a držimo da je tako jer ona drugačije nije moguća) na jednakim i slobodnim pojedincima, onda demokracije nema bez tržišnog, odnosno političkog posredovanja. Bez toga posredovanja, koje se, dakako, odvija po unaprijed utvrđenim pravilima igre, na djelu je *proizvoljnost i teror konkretnoga*. Ta pravila igre propisuje i osigurava država kao institucionalni izraz volje slobodnih i jednakih individuuma. Tamo, međutim, gdje tržišnu samoreprodukciju društva nadomješta političko proizvođenje društva, nije suspendiran samo robni oblik proizvodnje, suspendirane su («ukinute») i sve ekonomijske, socijalne i političke pretpostavke i konzekvence: privatno vlasništvo, država, društvo! «Lukavstvo vlasništva», umnost i općenitost države, te društvenost društva kompenzira (preuzimlje) *partija*. Ali, kako društvo više nije društvo, država više nije država, vlasništvo nije vlasništvo, ni partija više nije partija, ona više (kao *pars, partis*) ne *posreduje posebno*, ona sama «izgrađuje» umnu općenitost. Partija nije oblik političkog posredovanja — ona je apsolut, koji *već zna*, pa je sasvim neprimjereno da bude predmet interesa političke teorije koja je tek *pokušaj* razumijevanja i znanja.

«Za razumijevanje socijalističkih poredaka, njihova ustrojstva i današnjih poteškoća je važnije da je to značilo da se već *zna* što jest socijalizam, da revolucionarni subjekt ima jednoznačan *pojam* socijalizma. Dapače, metodička je pretpostavka izgradnje novog društva da socijalizam *jest ono što je*

u teoriji pojmljeno kao socijalizam. Revolucionarnom djelatnošću se to još samo ostvaruje u praksi. Izlazište ustrojstva socijalizma nije materijalni interes članova društva, nego ideja, pojam socijalizma. Ustrojstvo socijalističkih poredaka je, ma koliko to paradoksalno izgledalo s obzirom da želi biti realizacija jedne materijalističke teorije — *idealističko!* (I. Prpić, »Država i društvo«, Naše teme, 5/1988)

Iz ovoga »idealističkog« karaktera socijalističkog poretka i »povijesne legitimacije« na opći nadzor i tutorstvo nad društvom, slijedi i neograničeno pravo političke intervencije u ekonomijsku, kao, uostalom, i u sve druge sfere društva. Nije, međutim, problem u samom intervencionizmu. Bit je politike i političkog djelovanja *posredništvo*, dakle, *intervencionizam*. Ono u čemu je empirijski socijalizam (uključujući, dakako, i naš) promašio, to je politički intervencionizam samouspostavljenog apsoluta koji sputava inicijative i potencijalne radne i kreativne energije ljudi. Takva intervencija u *dato* u ime *zadatih* ciljeva, koliko se god opravdavala *zajedničkim* i *općim*, kompromitira upravo zajedničko i opće. To zajedničko i opće, naime, nije (ne može biti po svome bitnom određenju) rezultat *iznuđene žrtve* na strani posebnoga i individualnoga, već učinak, bolje rečeno »nus-produkt« njihova djelovanja na zadovoljavanju osviještenih potreba. Izvanjska intervencija koja narušava ovakvu »spontanu dijalektiku« i nameće prioritete »općih« i »viših« ciljeva i interesa suspendira ono Hegelovo lukavstvo uma koje je na djelu u individualnom činu koji »proizvodi« opći učinak; pojedincu se, naime, čini da radi samo za sebe, dok, u stvari, radi za sam duh kao općenitost (za zajednicu). Što to znači na razini iskustvene političke operacionalizacije? To svakako ne znači da je čitav proces društvenog proizvodjenja prepušten samotoku, spontانيتetu i implicitnom »lukavstvu uma«. Ali to isto tako ne znači ni proizvoljno narušavanje toga samotoka. Ako ono političko razumijemo ne samo kao instrumentalno, nego i kao prostor i način zajedničkog postanka, dakle, kao zajednicu samu, onda je bit (i »zadaca«) političkoga djelovanja trostruka: *prvo*, da *ne ometa* proizvodne i društvene procese, *drugo*, da ih *globalno usmjerava* i, *treće* da vrši *autoritativnu alokaciju društvenih vrijednosti* (Easton). No, umjesto da se pitamo o (ne)mogućnosti socijalizma kao bitno novog zbivanja svijeta i o nužnosti novog, njemu primjerenog kategorijskog aparata, mogli bismo se upitati o odnosu političke znanosti i toga društveno-povijesnog novuma; da li se, naime, znanost, poput Minervine sove, javlja tek u suton, kada je zbiljnost socijalizma završila svoj krug razvoja? Gradi li znanost svoj pojmovni instrumentarij tek da označi, opiše, razumije, registrira *već dogođeno*, ili je ona, kao elemenat »subjektivnih snaga« involvirana u samo zbivanje? Pođemo li od pretpostavke da je, barem po samorazumijevanju i samoiskazu, teorijsko polazište svih socijalističkih revolucija (bila) Marxova teorija revolucije, onda je odgovor na gornje pitanje jednoznačan: politička je teorija i razumijevanje već dogođenoga i događanje samo. Ona se ne pita samo što mi znamo i razumijemo, nego i koja je svrha toga znanja sa stajališta revolucije. Prema tome, nije zadaća političke znanosti da bude (samo) sabrano i sistematizirano znanje svoga predmeta (politike). Ona se ne zadovoljava datim i spoznatim istinama, već hoće *drugačije istine* i pita se o mogućnostima drugačijega. Nisu, naravno, nevolje i involucije socijalizma proistekle iz takvog odnosa političke znanosti prema socijalnoj zbilji, već iz same zbilje koju je, po svome projektu, oblikovala avangarda gradeći ono »drugačije«.

Ozbiljenje »povijesne zadaće« avangarde da usmjerava društveni razvitak, i da »čuva« pojedinca od samovolje i anarhije tržišta, kako ne bi svoju volju i svoju slobodu zloupotrijebio protiv samoga sebe, dalo je katastrofalne rezultate u svim socijalističkim sistemima. Višedecenijsko nastojanje da se umjesto tržišnog proizvođenja društva ideologijski proizvodi zajednica, rezultiralo je, na globalnoj razini, prividnim (prinudnim) zajednicama i rasapom društva.

Sada se, nakon takvog, rekli bismo ipak, osviještenog iskustva može postaviti pitanje: je li socijalizam samo »historijska stranputica«, devijacija u kapitalističkom razvitku, neuspjeli eksperiment, ili je to, pak, najbolji, najprogressivniji društveni poredak, koji su pojedinci deformirali (»revizionisti«, »staljinisti«, trockisti«, »titoisti«, »maoisti«)? Hoće li se, nakon svih iskustava, pokazati da je najveće dostignuće socijalizma u našem stoljeću saznanje da mora slijediti i imitirati — kapitalizam?! No, trebalo je dugo (i predugo) da se u »socijalističkom mrijestilištu« izleže svijest o njegovoj posvemašnjoj involuciji, kao i svijest o tome da je bolje slijediti ideje i postignuća suvremenog kapitalizma, nego nastaviti stranputicama koje su socijalizam vodile prema ekonomskom, političkom, kulturnom i općecivilizacijskom nazatku: Ali, što danas uopće znači »imitirati« i »slijediti« kapitalizam? To, svakako, ne znači kompromitirati vlastitu ideju, nego, naprotiv, osvijestiti pretpostavke njezina ozbiljenja. U osvještavanje tih pretpostavki svakako ide i svijest da je (do)sadašnji, empirijski socijalizam, po mnogim svojim manifestacijama i učincima, bio zapreka univerzalizaciji ljudskog rada i progressa, dakle onih momenata koji su upravo afirmirali vrijednosti kapitalizma.

Ozbiljenju »teorije konvergencije«, po kojoj će se i kapitalizam i socijalizam približavati »demokratskom socijalizmu«, svakako je više doprinio suvremeni kapitalizam. On je, u svakom slučaju, više učinio na planu *socijalizacije*, nego što je socijalizam učinio na planu *liberalizacije* i *demokratizacije*.

Nakon ovih nekoliko naznaka o karakteru i (ne)mogućnosti socijalizma, moramo se vratiti već postavljenom pitanju o (ne)primjerenosti kategorijalnog instrumentarija političke znanosti za razumijevanje i analizu političkih sistema i političkih procesa u suvremenom socijalizmu. Politička znanost koja ne pristaje na to da bude ancila politike i političke ideologije i koja ne ispostavlja već naručene istine kojima treba prilagoditi svoj pojmovni rekvizitarij, takva politička znanost mora, umjesto pitanja o inkompatibilnosti postojećeg kategorijalnog aparata i zbilje suvremenog socijalizma, postaviti slijedeće pitanje: hoćemo li za postojeći sistem socijalizma nalaziti nove, njemu primjerenе kategorije, ili ćemo uz pomoć već stvorenog i stalno dograđivanog i brušenog instrumentarija pokazati da empirijski socijalizam nije nikakav društveno-povijesni novum kojem bi se morale primjeriti metode i kategorijalna struktura političke znanosti! Na koncu, u odgovoru na to pitanje politička znanost polaže ispit svoga kritičkog odnosa prema vlastitom predmetu!

Kakva je u tome pogledu, zadaća i kakvi su rezultati naše političke znanosti? Gotovo je suvišno isticati da sve ono što je rečeno općenito o teorijsko-metodologijskim problemima političke znanosti, a posebno o njezinu pristupu fenomenu socijalizma, vrijedi, *mutatis-mutandis*, i za jugoslavensku političku znanost. Kao što Röhrich ističe da je njemačka politička znanost oči-

tovala svoju zrelost i respektabilne rezultate tek kada se okrenula od uzora *american political science* prema istraživanju političke zbilje suvremenog njemačkog društva, to se isto može kazati za našu političku znanost.

Znanost, naravno, nije nikakav izvandruštveni fenomen. Ona se mora (i jedino može) očitovati svojim rezultatima. To je, rekli bismo, ono što je zajedničko znanosti kao znanosti, ono što čini njezinu bit. Politička znanost, međutim, ima i neke svoje specifičnosti, kako u sklopu društveno-humanističkih znanosti, tako i u odnosu prema prirodno-tehničkim znanostima. Za razliku od fizike, biologije, kemijskog inženjerstva, medicine, računarskih znanosti, recimo, politička znanost ne može naprosto preuzeti i koristiti istraživačke rezultate američke, njemačke ili neke druge politologije. I kada se ne bi radilo o istraživanju društvenog odnosa i političkog poretka, politička znanost ne bi mogla tek »kupiti licencu« i nekritički recipirati »uvezenu pamet«.

Jedino kritička recepcija metoda i rezultata suvremene političke znanosti, uz vlastite istraživačke doprinose, može konstituirati jugoslavensku političku znanost kao *kritiku politike*. Kreativna komunikacija ne smije se reducirati na jednosmjerni proces — okrenutost stranim literarnim izvorima i uzorima (mada je i takva okrenutost nužna). Bez vlastitih doprinosa naša bi politologija (uostalom, kao i svaka druga znanost) bila osuđena da provincijalno vegetira i parazitira na uvidima i rezultatima »tuđe« znanosti. Taj se provincijalizam manifestira u dva oblika: zadovoljavanje sa stranim uzorima kao zadnjoj mudrosti kojoj se nema što dodati niti oduzeti, ili pak, zatvaranjem u vlastite okvire uz nekritičko veličanje vlastitoga, apologiju političkog pragmatizma i »poznanstvljenje« političkih proizvoljnosti. (U nas su se, tako, na proizvoljnim i nebuloznim političkim konstruktima, koji su imali nadomjestiti mehanizme i procese tržišnog posredovanja — OOUR, SIZ — gotovo konstituirale posebne znanstvene discipline (»ourologija«, »sizologija«!))

Čini mi se da se upravo na primjeru jugoslavenskog političkog iskustva i na odnosu političke znanosti spram toga iskustva može verificirati teza o odnosu političke teorije i socijalističke prakse. Pokazuje se, naime, da politička znanost mora ustrajati na svome kritičkom odnosu prema vlastitom predmetu istraživanja. To, između ostaloga, znači da ne smije ustuknuti pred političkom zbiljom i pred strukturom dominantne moći, prilagođavajući joj, brzopleto i nekritički, svoj pojmovni instrumentarij, ili čak preuzimajući govor politike kao govor istine o politici.

Jovan Mirić

POLITICAL SCIENCE — SPEAKING DEMOCRACY**Summary**

The phenomenon of politics has a central place in social existence, verified through historical experience. Political science is involved in three ways: 1. The conditions of its taking shape are socially determined, 2. Its categories are directed towards political reality. 3. Its results influence social and political developments.

The fundamental subject of political science is the people, which means that its function is to educate for democracy. The appropriateness of the categorial instruments of political systems and processes in contemporary socialism is a question apart.